

VOORWOORD

Twee jaar geleden vond er een inaugurele rede plaats waarbij het publiek een kopie van een schilderij uitgereikt kreeg. De spreker betoogde dat dit schilderij een verbeelding van de verveling was. Dit inzicht had hij verkregen na de 'historische ervaring' die hem was overkomen bij het zien van dit kunstwerk.

Het betreft hier de inaugurele rede *De historische ervaring* van F.R. Ankersmit die op 23 maart 1993 gehouden werd. Deze geschiedfilosoof, die toch vooral bekend is geworden vanwege zijn ideeën over het narrativisme, had zich tot 'het beeld' bekeerd. Men zou zich over deze wending kunnen verbazen. Maar bij nadere beschouwing is deze verandering misschien niet zo vreemd. Het narrativisme is immers een theorie waarin het geschiedverhaal niet als een reconstructie maar als een constructie van het verleden beschouwd wordt. Dit inzicht is onder meer ontstaan vanuit het idee dat taal ons geen directe toegang tot het verleden kan verschaffen. Was Ankersmit daarom misschien op zoek gegaan naar iets wat wel een direct contact met het verleden zou kunnen bewerkstelligen? Kan men zelfs beweren dat het narrativisme het beeld opnieuw in beeld heeft gebracht?

Hoe het ook zij, Ankersmits oratie heeft de gemoederen danig in beroering gebracht. Het gebruik van beeldende kunst door historici werd opnieuw ter discussie gesteld. Kan een kunstwerk nieuwe kennis over of een nieuw inzicht in een bepaald historisch onderwerp verschaffen? Op deze vraag poogde B. Ebels-Hoving al in 1991 een antwoord te geven in haar in *Groniek* verschenen artikel 'Schama voor het schilderij'. Zij wees er hier op dat het wenselijk leek een specifieke bronnenkritiek voor niet-schriftelijk bronnenmateriaal, een nieuwe 'oorkondenleer', te ontwikkelen.

Voorts zette zij in haar artikel uiteen dat er verschillende manieren bestaan om niet-schriftelijke bronnen voor historisch onderzoek te gebruiken maar dat er slechts één manier is waarop een schilderij (als voorbeeld van een niet-schriftelijke bron) echt als *bron* gebruikt wordt. Men kan een schilderij pas een historische bron noemen wanneer het de historicus nieuwe kennis oplevert die hij niet uit schriftelijke bronnen had kunnen halen, dus wanneer een schilderij een equivalent van tekst is. In haar optiek valt de 'historische sensatie' of 'ervaring' af, als men wil spreken over kunst als *bron* voor historici. De 'historische ervaring' waarover Ankersmit in zijn oratie sprak, is slechts een bron van inspiratie, een eerste stap op weg naar een historisch inzicht. Men kan echter geen nieuwe oorkondenleer ontwikkelen op basis van de 'historische ervaring' omdat een dergelijke ervaring nu eenmaal niet aan te leren is. Ebels liet zien dat Simon Schama in zijn *Overvloed en onbehagen* geen nieuwe bronnenkritiek gepresenteerd heeft, maar wél nieuwe kennis over de Gouden Eeuw uit schilderijen gehaald heeft, kennis die niet in teksten uit deze periode beschreven is.

In 1994 verscheen in *Groniek* een debat over de eerder genoemde oratie van Ankersmit, een discussie waaraan onder meer ook Ebels deelnam. Wie nu verwacht dat zij Ankersmits gebruik van schilderijen van de hand wees omdat zijn 'historische ervaring' slechts een inspiratiebron zou zijn, heeft het bij het verkeerde eind. In Ankersmits geval is de 'historische ervaring' weliswaar een

inspiratiebron, maar deze zorgde er wél voor dat hij nieuwe kennis - net als Simon Schama - uit een schilderij gehaald heeft; het beeld functioneert bij hem - aldus Ebels - als instigator van een historisch vertoog. We houden echter het probleem dat ook Ankersmit ons nog geen nieuwe oorkondenleer geschonken heeft.

Om deze reden kunnen wij ons anno 1995 afvragen wat er intussen gebeurd is. Is er inmiddels een bronnenkritiek voor beeldende kunst ontwikkeld? Is het eigenlijk wel mogelijk - gezien de aard van kunstwerken - een dergelijke bronnenkritiek te ontwerpen? De redactie van *Groniek* wilde de discussie hierover voortzetten en nodigde daarom vier auteurs, twee historici en twee kunsthistorici, uit hun mening te geven over de huidige stand van zaken binnen de geschiedbeoefening en de kunstgeschiedenis. Welke 'stromingen' kan men onderscheiden in de tot nu toe verschenen historische studies waarin 'beeldmateriaal' een belangrijke rol speelt? Worden kunstwerken in deze studies echt als *bron* gebruikt of wordt de lezer bedrogen en zijn de kunstwerken slechts als illustratie gebruikt om het verhaal te verlevendigen? Over deze vragen laat de historica C.G. Santing haar licht schijnen. Hoe wordt er door kunsthistorici gedacht over historici die kunstwerken gebruiken én over kunsthistorici die de historische context van kunstwerken centraal stellen? De kunsthistoricus H. van Veen heeft hier een artikel aan gewijd. Is er een toenadering tussen beide disciplines mogelijk? Hierover heeft de historicus W.E. Krul zijn gedachten laten gaan. Op welke manier een kunsthistoricus gebruik kan maken van de antropologie, laat de kunsthistorica W.M.A. Henneke zien. Het themagedeelte wordt afgeloten met een debat waarin door twee kunsthistorici en een historicus onder meer op de standpunten in de artikelen gereageerd wordt. Wij willen tot slot de heer van Veen bedanken voor zijn medewerking aan dit nummer. Hij heeft ons vele waardevolle suggesties aan de hand gedaan.

Het supplement is volgens beproefd recept: twee interessante interviews met de eminente historici Carlo Ginzburg en Peter Brown, een artikel over de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in de jaren '60 en een aantal boekbesprekingen. Nieuw is de serie 'klassiekers'. Wij hebben een aantal historici uitgenodigd te schrijven over de boeken die van invloed zijn geweest op hun intellectuele ontwikkeling. Josine Blok bijt de spits af. Zij laat onder meer zien hoe één enkel boek, *The Singer of Tales* van Albert B. Lord, haar op geheel nieuwe ideeën voor haar proefschrift *Amazones antineirai* gebracht heeft.

De redactie

G. Courbet, *De Baadsters* (detail). Uit: R. Fernier, *La vie et l'oeuvre de Gustave Courbet, Deel I: 1819-1865, peintures* (Geneve 1977) 87.